

Универзитет у Београду - Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП

СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2016.

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ
СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ”**

Београд, 6. децембар 2016.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2016.

„СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА
И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ”

ЗБОРНИК РАДОВА
научни скуп националног значаја
Београд, 6. децембар 2016.

Издавач:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)
11000 Београд, Високог Стевана 2
www.fasper.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Снежана Николић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Миле Вуковић

Уредници:

Проф. др Александар Југовић
Проф. др Мирјана Јапунца-Милисављевић
Доц. др Александра Грбовић

Рецензенти:

Проф. др Мирко Филиповић, Универзитет у Београду – Факултет
за специјалну едукацију и рехабилитацију
Проф. др Бранислав Бројчин, Универзитет у Београду – Факултет
за специјалну едукацију и рехабилитацију
Проф. др Мирослав Бркић, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Зборник радова ће бити публикован у електронском облику – ЦД.

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-089-4

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 27.12.2016. године, Одлуком бр. 3/171 од 29.12.2016. године, усвојило је рецензије рукописа Зборника радова „СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ”, групе аутора, који су уредили проф. др Александар Југовић, проф. др Мирјана Јапунца-Милисављевић и доц др Александра Грбовић.

Зборник је настао као резултат пројекта „СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ” чију реализацију је сопственим средствима подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

Подршка деци без родитељског старања у процесу осамостаљивања и напуштања домске заштите

Бранислава ПОПОВИЋ-ЋИТИЋ
Марија НЕШИЋ
Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Резиме

Осамостаљивање деце без родитељског старања, посебно оне која се налазе на домском смештају у установама за децу и младе, представља значајан изазов у домену социјалне заштите. Домским смештајем се деци и младима до 26. године живота, односно до завршетка школовања и радног оспособљавања, привремено обезбеђује становање, задовољење основних животних потреба, здравствена заштита и приступ образовању. Стицањем пунолетства или завршетком школовања, млади без родитељског старања започињу самосталан живот. У циљу изједначавања могућности за задовољење основних потреба са могућностима осталих чланова друштва, побољшања квалитета живота и омогућавања вођења активног и самосталног живота у друштву, младима без родитељског старања обезбеђују се услуге подршке за самосталан живот. Услугом привременог становања или становања уз подршку младима који се осамостаљују обезбеђује се временски ограничен одговарајући смештај и стручна помоћ и подршка у развијању вештина неопходних за њихово потпуно осамостаљивање и укључивање у заједницу. У раду су приказане специфичности услуге домског смештаја, анализирани карактеристике деце корисника ове услуге и представљене услуге које се пружају младима по напуштању институционалног система, а које су директно у функцији њиховог осамостаљивања и социјалне инклузије.

Кључне речи: деца без родитељског старања, услуге домског смештаја, подршка за самосталан живот, осамостаљивање

УВОД

Осамостаљивање деце без родитељског старања, посебно оне која се налазе на домском смештају у установама за децу и младе, представља значајан изазов у домену социјалне заштите. Сматра се да је суочавање са изазовима самосталног живота један од кључних проблема са којима се ова деца сусрећу по напуштању домске заштите. Истраживања указују да дуготрајан боравак у институционализованом систему

заштите представља својеврсну изолацију која доприноси страху од социјалног окружења и која, уз постојање лоших искустава у виду етикетирања или суочавања са предрасудама, доводи до израженог страха од очекиваног отпочињања самосталности (Видановић, 2008). Уколико се овом страху придода осећање неповерења у себе и своје способности, односно ниско самопоуздање када су способности за отпочињање самосталног живота у питању, разумљиво је што значајан број деце без родитељског старања испољава свесне и несвесне отпоре окончању заштите. Отуда се у систему социјалне заштите посебна пажња посвећује пружању подршке за самосталан живот деци без родитељског старања, а све у циљу њихове потпуне интеграције у социјално окружење.

У тексту који следи биће најпре представљене специфичности домског смештаја и карактеристике деце корисника ове услуге, а затим анализирани услуге које се пружају младима по напуштању институционалног система у циљу њиховог осамостаљивања и социјалне инклузије.

Домски смештај деце без родитељског старања

Дететом без родитељског старања, према Породичном закону РС (2005), сматра се дете које нема живе родитеље, дете чији су родитељи непознати или је непознато њихово боравиште, дете чији су родитељи потпуно лишени родитељског права, односно пословне способности, дете чији родитељи још нису стекли пословну способност, дете чији су родитељи лишени права на чување и подизање, односно васпитавање детета и дете чији се родитељи не старају о детету или се старају о детету на неодговарајући начин.

Дете без родитељског старања, према Закону о социјалној заштити РС (2011), може бити корисник услуге смештаја. Услуга смештаја обезбеђује се смештајем детета у сродничку или хранитељску породицу (породични смештај), у дом за смештај корисника, укључујући и мале домске заједнице (домски смештај), затим у прихватилиште, али и друге врсте смештаја у складу са законом.

Услуга домског смештаја се пружа деци и младима чије се потребе не могу задовољити у оквиру биолошке, сродничке или хранитељске породице, или кроз услуге у заједници, на основу одлуке органа старатељства или суда, односно одлуком центра за социјални рад, до повратка детета или младе особе у биолошку породицу, односно до смештаја у сродничку или хранитељску породицу, усвојења или осамостаљивања. Домским смештајем се деци и младима до 26. године живота, односно до завршетка школовања и радног оспособљавања, привремено обезбеђује становање, задовољење основних животних потреба, здравствена заштита и приступ образовању. Дете млађе од три године не смешта се у дом, осим у посебним случајевима предвиђеним законом.

Према Правилнику о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите (2013), сврха домског смештаја деце и младих је обезбеђивање привременог безбедног и стимулативног окружења, у околностима када то није могуће обезбедити у породичној средини, како би им се пружила подршка и припрема за одржив независан живот. Услуга је усмерена на припрему деце и младих за повратак биолошкој породици,

одлазак у хранитељску породицу, усвојење, или оспособљавање да се као независне одрасле особе интегришу у заједницу у најкраћем могућем року. Рад са децом и младима усмерен је ка задовољавању њихових краткорочних, средњорочних и дугорочних потреба, развијању способности, знања и практичних вештина неопходних у свакодневном животу, успостављању самопоштовања и поверења у односима са другима.

Домски смештај за децу без родитељског старања на територији Републике Србије, према Уредби о мрежи установа социјалне заштите (2012), организује се у оквиру 12 установа за децу и младе (бивших домова за децу без родитељског старања), чији је укупни капацитет 912 корисника. Према подацима из извештаја о раду центара за социјални рад у Србији (Републички завод за социјалну заштиту, 2016б, 2015ц), број деце која користе услугу домског смештаја се креће око 10% од укупног броја деце под старатељством у Републици Србији (број деце корисника услуге домског и породичног смештаја креће се око 6.000 у последњих пет година, а број деце под старатељством око 9.500). У односу на 2010. годину број деце на домском смештају смањен је за 40% (од 1.265 деце у 2010. години до 767 деце у 2015. години), док је за 16% порастао број деце на породичном смештају (од 4.586 деце у 2010. години до 5.321 деце у 2015. години).

Према извештајима о раду установа за смештај деце и младих (Републички завод за социјалну заштиту, 2016ц, 2015б), највећи број корисника домског смештаја су деца до 18 година (око 75%), и то деца основношколског узраста (око 45%), деца средњошколског узраста (око 25%) и деца предшколског узраста до 5 година (око 5%). Преосталих 25% корисника чине млади до навршених 26 година. Најчешћи разлози смештаја деце у установу су неадекватно родитељско старање – занемаривање, злостављање, злоупотреба (у просеку око 50%) и немогућност родитеља да одговоре на здравствене потребе деце (око 15%). Свега 5% деце у овим установама нема родитеље.

Значајан број корисника домског смештаја чине деца и млади са сметњама у развоју (око 300 деце у последњих пет година), при чему је евидентан пораст удела ове деце (од 32% у 2012. години до чак 65% у 2014. години). Током 2015. године, проценат деце са сметњама у развоју био је око 55%. Према врстама сметњи, доминирају интелектуалне тешкоће (40%) и вишеструке сметње у развоју (35%). Највећи број корисника похађа специјалну основну школу (око 30%), затим редовну основну школу (20%), средњу школу (15%) и специјалну средњу школу (око 10%). Студенти су, у 2015. години, чинили свега 7% од укупног броја корисника. Око 12% деце није обухваћено образовањем (предшколско и основношколско образовање), а одговарајућег су узраста, при чему су предшколска деца доминантна категорија (9%).

У просеку, сваке године око 100-150 деце упућује се на домски смештај, док око стотину напушта овај облик смештаја. Најчешћи разлози престанка домског смештаја, односно изласка деце из установа, у последње две године, били су повратак у биолошку или сродничку породицу (30%) или премештај у хранитељску породицу (око 20%). Око 15% деце премештено је из једног у други дом, где заправо није реч о стварном престанку домског смештаја као облика заштите, већ о тренутном прекиду па наставку домског смештаја. Знатно мањи број деце, након навршених 18 година, напушта установу услед осамостаљивања, и то свега 11% у 2015. години, што је ипак значајан пораст у односу на 2014. годину, када је свега 3% напустило установу из овог разлога. Додатно, забележена

је и неповољна појава самовољног напуштања домова за 9% деце у 2015. години, односно 4% у 2014. години (Републички завод за социјалну заштиту, 2016а, 2015а).

Подршка за самосталан живот деце без родитељског старања

Домски смештај обезбеђује се деци без родитељског старања до навршене 18. године живота, односно младима до навршених 26 година уколико траје процес њиховог школовања и радног оспособљавања. Стицањем пунолетства или завршетком школовања, млади без родитељског старања започињу самосталан живот.

Правилником о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад (2008) предвиђено је да се за све младе особе који не живе са својим родитељима (усвојитељима), укључујући и младе који живе са сродницима, под старатељством, у хранитељским породицама и установама за смештај корисника и друге младе особе за које се током процене и пружања услуга утврди да им је потребна подршка за еманципацију, најкасније са навршених 14. година живота сачини план за самосталан живот, односно план за напуштање заштите и еманципацију младе особе. Израда овог плана има за циљ да омогући младој особи припрему за прелазак из структурираног, надгледаног окружења у самосталан живот и стицање животних вештина које ће га омогућити и олакшати. Водитељи случаја у сарадњи са корисником услуга и осталим значајним особама у његовом животу већ тада могу предвидети коришћење услуга подршке за самосталан живот.

Услуге подршке за самосталан живот, према одредбама Закона о социјалној заштити (2011), пружају се појединцу да би се његове могућности за задовољење основних потреба изједначиле с могућностима осталих чланова друштва, да би му се побољшао квалитет живота и да би могао да води активан и самосталан живот у друштву. За младе без родитељског старања предвиђена је услуга привременог становања или становања уз подршку.

Уslugом привременог становања или становања уз подршку младима који се осамостаљују обезбеђује се временски ограничен одговарајући смештај и стручна помоћ и подршка у развијању вештина неопходних за њихово осамостаљивање и укључивање у заједницу. Сврха услуге је помоћ и подршка младима да стекну потпуну самосталност и интегришу се у заједницу. Интензитет стручне подршке смањује се са повећањем степена самосталности младе особе и потпуно престаје са истеком времена за које је услуга планирана. Услуга становања уз подршку за младе који се осамостаљују је ограниченог трајања. Дужина периода коришћења услуге условљена је проценом да млада особа, уз одговарајућу припрему и подршку, може овладати животним вештинама, преузети одговорност за даље личне животне токове, постати самостална и независна (Републички завод за социјалну заштиту, 2013).

Услуга становања уз подршку остварује се реализацијом програмских активности којима се, у складу са проценом индивидуалних потреба и потреба корисничке групе, осигурава безбедно окружење и надзире безбедност корисника, пружа помоћ и подршка у задовољавању свакодневних животних потреба и обезбеђује окружење у коме

су доступне разноврсне социјалне, образовне, здравствене, културно забавне, спортске и рекреативне услуге у складу са идентификованим потребама корисника. Према Правилнику о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите (2013), активности усмерене ка развијању и очувању потенцијала корисника, односно припреми корисника за одржив независан живот, реализују се у складу са сврхом услуге, карактеристикама корисничке групе, капацитетима корисника, индивидуалним планом, а у складу са проценом потреба корисника. Ове активности могу обухватити: подршку успостављању и одржавању позитивних односа са лицима у окружењу; организовање радноокупационих и едукативних активности које подстичу стицање нових знања и вештина; овладавање практичним вештинама, које се користе у свакодневном животу, посебно оним вештинама које се односе на припрему исхране, одржавање личне хигијене и хигијене становања, вођења домаћинства, познавања и коришћења ресурса заједнице; подршку у развоју самосталности у доношењу одлука и преузимања одговорности; помоћ приликом одржавања станова и старања о личним стварима; организовање слободног времена у складу са потребама и интересовањима корисника; организовање забавних садржаја у складу са интересовањима, жељама и способностима корисника; развој вештина за препознавање и решавање проблема; развој социјалних и комуникационих вештина и развој вештина за самозаштиту. Активности усмерене на подршку при школовању и запошљавању корисника, у складу са капацитетима и проценом потреба корисника, обухватају: помоћ у професионалној оријентацији, започињању и наставку школовања; подршку у стицању и развоју вештина потребних за проналажење и задржавање запослења или радног ангажовања; подршку у почетним данима новог запослења или радног ангажовања.

Услуга привременог становања у пракси

Услуге подршке за самосталан живот обезбеђује јединица локалне самоуправе. Тако је Одлуком о правима и услугама социјалне заштите за град Београд (2011) предвиђено привремено становање, као услуга подршке за самосталан живот. Право на ову услугу остварују млади без родитељског старања, корисници услуге домског или породичног смештаја, по престанку коришћења услуге смештаја, уколико је: 1) оперативним планом отпуста утврђено да је привремено решавање питања даљег збрињавања на овај начин најцелисходније, односно да нема могућности повратка у сопствену породицу и да на други начин не може решити проблем збрињавања, 2) да је завршило школовање и 3) да је предузело мере за професионално оспособљавање. Услуга је приоритетно намењена младим пунолетним особама које по престанку смештаја у установи социјалне заштите или хранитељској породици немају услова да се врате у биолошку или сродничку породицу, нити су у могућности да у том моменту започну самосталан живот, али је извесно да ће уз одговарајућу припрему и подршку моћи да преузму одговорности и живе самостално. Услуга може бити намењена младима који су на завршној години факултета, при завршетку средње школе, или су већ завршили процес образовања и који имају добре шансе да пронађу запослење. Сврха ове услуге, која се остварује у трајању

од две године, је помоћ и подршка корисницима да стекну потпуну самосталност и интегришу се у заједници.

Сличне одредбе налазе се и у одлукама других градова. У Одлуци о социјалној заштити града Крагујевца (2011) предвиђена је услуга становања уз подршку за младе који се осамостаљују, а којом се обезбеђује временски ограничено становање и стручна подршка у развијању вештина неопходних за потпуно осамостаљивање и укључивање у заједницу. Услуга се обезбеђује у трајању до једне године, а у изузетним случајевима у трајању до 15 месеци, према процени центра за социјални рад који прати корисника. У Одлуци о социјалној заштити града Новог Сада (2011), у оквиру услуга подршке за самосталан живот, предвиђена је услуга становања уз подршку, у оквиру које се у становима и породичним стамбеним зградама којима располаже град пружа могућност привременог становања деци и омладини без родитељског старања. Корисници стана могу да користе стан привремено до годину дана, изузев студената, који стан могу да користе до завршетка школовања и са којима се о томе закључује посебан уговор. У извесним случајевима стан се може користити и дуже, а најдуже до три године. Одлуком о правима из области социјалне заштите на територији града Ниша (2012) привремено становање је предвиђено као врста услуге смештаја којом су обухваћена деца и омладина без родитељског старања, којима је по основу закона престао смештај у установама социјалне заштите, односно хранитељској породици, са пребивалиштем на територији града Ниша. Привремено становање се остварује у трајању од једне године.

Поред јединица локалне самоуправе, услугу становања уз подршку за младе који се осамостаљују, пружају и саме установе за децу и младе у оквиру услуга у локалној заједници. Према извештајима о раду установа за смештај деце и младих (Републички завод за социјалну заштиту, 2016ц, 2015б), током 2014. и 2015. године, ову услугу су пружале четири установе: Дом за децу и омладину „Споменак” Панчево (12 корисника у 2015. години и 13 корисника у 2014. години), Центар за заштиту одојчади, деце и омладине Београд (4 корисника у 2015. години и 7 корисника у 2014. години), Дом за децу и омладину „СОС Дечије село др Милорад Павловић” из Сремске Каменице (28 корисника у 2015. години) и Дом за децу и омладину „Јефимија” из Крушевца (2 корисника у 2014. години). Према подацима из извештаја о раду центара за социјални рад (Републички завод за социјалну заштиту, 2016б, 2015ц), годишње се у просеку око 60 младих упућује на услугу становања уз подршку за младе који се осамостаљују. У 2013. години на ову услугу упућено је 70 младих, у 2014. години 82 младих, а у 2015. години 60 младих.

Када је у питању град Београд, за остваривање услуге привременог становања Градски центар за социјални рад у Београду има на располагању пет станова изграђених у Камендину (Општина Земун) и шест станова на Чукаричкој падини (Општина Чукарица). Станови у насељу Камендин су по структури двоипособни (две спаваће и дневна соба) и у сваки се може сместити по четворо младих (укупно 20 младих особа). Станови на Чукаричкој падини су по структури двособни и у њих може да се смести укупно 12 особа, у сваки стан по две младе особе. Корисници стана сами носе трошкове коришћења стана (режијске трошкове и трошкове одржавања стана), а Градски центар за социјални рад врши надзор над коришћењем станова и пружа стручну помоћ корисницима станова.

Минимум шест месеци пред отпуст из установе социјалне заштите, водитељ случаја израђује план отпуста у оквиру којег се врши процена корисника. Приликом доношења одлуке да се детету понуди могућност коришћења услуге привременог становања у обзир се узимају различити аспекти функционисања младе особе, као што су: интелектуално функционисање (најмање на нивоу лаке интелектуалне ометености), мотивисаност за коришћење услуге, социо-економска ситуација, способност за располагање новцем, способност бриге о себи, способност за преузимање и дељење одговорности, способност за успостављање емоционалне равнотеже, злоупотреба психоактивних супстанци, тежи облици поремећаја понашања, здравствено стање. Уколико водитељ случаја одлучи да је привремено становање најцелисходније за дете, о томе обавештава саветника за осамостаљивање, након чега следи информисање младе особе о самој услузи. Уколико млада особа донесе одлуку да се укључи у услугу, следи израда плана припреме, потписивање уговора о услузи и реализација пријема.

Током трајања услуге млади остварују сарадњу са водитељем случаја и саветником за осамостаљивање. Месец дана по уселјавању, након реализоване свеобухватне процене потребе за подршком (која се одвија у првих седам дана), приступа се изради плана подршке за осамостаљивање. Активности плана подршке, према Интерном информатору за стручне раднике Градског центра за социјални рад за пружање услуге Привремено становање (2013) су: месечна евалуација резултата осамостаљивања; развој практичних животних вештина; активно тражење посла; развијање вештина о прилагођавању условима рада, комуникацији са колегама и послодавцима, а све у сврху задржавања посла и психолошка подршка. Области подршке и рада са младом особом усмеравају се на развој вештина вођења свакодневног живота, развој когнитивних компетентности, развој и унапређење социјалних вештина и компетенција, развој самосталности у доношењу одлука и преузимању одговорности, стицање и развој вештина потребних за проналажење и задржавање запослења, одржавање контаката, као и припрему за живот у породици и партнерске односе.

Поред услуге привременог становања, младима је у склопу подршке за самосталан живот, доступна и материјална подршка. Одлуком о правима и услугама социјалне заштите за град Београд (2011) предвиђена је услуга сталне новчане помоћи деци без родитељског старања, која су корисници услуге домског или породичног смештаја и способна за рад, у месечном износу 50% од зараде, од дана престанка услуге смештаја до заснивања радног односа, а најдуже годину дана, под условом да најмање две године пре завршетка школовања имају пријаву пребивалишта на територији града Београда.

ЗАКЉУЧАК

Континуирана припрема за самосталан живот почиње од тренутка уласка детета без родитељског старања у институцију, али не престаје његовим напуштањем домске заштите. Напротив, младима који изласком из установе ступају у процес осамостаљивања неопходно је пружати додатну подршку како би превазишли евентуалне проблеме самосталног живота. Отуда услуге подршке за самосталан живот, у форми привременог становања и пратеће психосоцијалне подршке, директно промовишу социјалну инклузију и

интеграцију младих без родитељског старања у друштво. Ипак, у којој мери ове услуге заиста олакшавају процес осамостаљивања, те омогућавају младима да воде самосталан живот, остаје отворено питање на које би евалуационе студије требало да дају одговор.

ЛИТЕРАТУРА

1. Видановић, В. (2008). Маргинализација и социјална укљученост деце без родитељског старања. *Социјална мисао*, 15(1), 61-70.
2. *Закон о социјалној заштити* (2011). Службени гласник Републике Србије, бр. 24/2011.
3. *Интерни информатор за стручне раднике ГЦСР за пружање услуге Привремено становање* (2013). Београд: Градски центар за социјални рад.
4. *Одлука о правима и услугама социјалне заштите* (2011). Службени лист града Београда, бр. 55/2011, 8/2012, 8/2012 – исправка, 65/2012, 31/2013, 57/2013, 37/2014.
5. *Одлука о правима из области социјалне заштите на територији града Ниша* (2012). Службени лист града Ниша, бр. 101/2012, 96/2013 и 44/2014.
6. *Одлука о социјалној заштити града Крагујевца* (2011). Службени лист града Крагујевца, бр. 16/2011.
7. *Одлука о социјалној заштити града Новог Сада* (2011). Службени лист града Новог Сада, бр. 38/2011 и 10/2012.
8. *Породични закон Републике Србије* (2005). Службени гласник Републике Србије, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.
9. *Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуге социјалне заштите* (2013). Службени гласник Републике Србије, бр. 42/2013.
10. *Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад* (2008). Службени гласник РС, бр. 59/2008, 37/2010, 39/2011 и 1/2012.
11. *Републички завод за социјалну заштиту* (2013). Становање уз подршку за младе који се осамостаљују и особе са инвалидитетом – смернице за успостављање и пружање услуге. Београд: Републички завод за социјалну заштиту.
12. *Републички завод за социјалну заштиту* (2015а). Деца у систему социјалне заштите 2014. Београд: Републички завод за социјалну заштиту.
13. *Републички завод за социјалну заштиту* (2015б). Извештај о раду установа за смештај деце и младих за 2014. годину. Београд: Републички завод за социјалну заштиту.
14. *Републички завод за социјалну заштиту* (2015ц). Синтетизовани извештај о раду центара за социјални рад у Србији у 2014. години. Београд: Републички завод за социјалну заштиту.
15. *Републички завод за социјалну заштиту* (2016а). Деца у систему социјалне заштите 2015. Београд: Републички завод за социјалну заштиту.
16. *Републички завод за социјалну заштиту* (2016б). Извештај о раду центара за социјални рад у Србији за 2015. годину. Београд: Републички завод за социјалну заштиту.
17. *Републички завод за социјалну заштиту* (2016ц). Извештај о раду установа за смештај деце и младих за 2015. годину. Београд: Републички завод за социјалну заштиту.
18. *Уредба о мрежи установа социјалне заштите* (2012). Службени гласник Републике Србије, бр.16/2012 и 12/2013.

SUPPORT FOR CHILDREN WITHOUT PARENTAL CARE IN THE PROCESS OF INDEPENDENCE AND LEAVING INSTITUTIONAL PROTECTION

Branislava Popović-Čitić, Marija Nešić

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

Summary

Independence of children without parental care, especially those who are under institutional care in residential institutions for children and youth, is a significant challenge in the field of social protection. Institutional care temporarily provides housing, satisfying basic human needs, health care and access to education for children and youth up to 26 years of age or until the completion of schooling and vocational training. Youth without parental care start an independent life with over 18 years of age or completing their schooling. In order to create equal opportunities for these children for satisfaction of basic needs, improving the quality of life and enabling active and independent life in society as for other society members, support services for independent living are provided for youth without parental care. Service "temporary housing" or "housing with support" provide time-limited suitable accommodation, expert assistance and support in developing the skills necessary for their complete independence and social inclusion for youth who are in the process of independence. The paper describes the specifics of institutional care services, the analysis of the characteristics of children users of this service is presented and services for youth after leaving the institutional system which are directly correlated to their independence and social inclusion are also presented.

Key words: children without parental care, institutional care services, support for independent living, independence